

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարեկանը 6 ռուբլ. Առանձին համարները 7 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ». կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերէն)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Իշխանաւոր և կուսակցութիւն.—Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ընտրողների շուրջը. Բաց նամակ խաւարածների բանակին. Նամակ Երևան. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին տուրք.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հեռագիրներ Կարնոյ Թաղման մասին. Ամուսնական նոր օրէնք. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ. ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՈՐՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նամակներ Ֆինլանդիայից.

ԻՇԽԱՆԱՐԻՆ ԵՒ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ամեն մարդ լինի նա մասնաւոր անհատ, թէ իշխանաւոր, բարձրագոյն պաշտօնաւոր, թէ հասարակ գործող.—Իր համարձակութիւններով և զգալիութիւններով կարող է պատկանել այս կամ այն կուսակցութեան: Մեր միանգամայն համաձայն չենք այն կ ե դ ծ աւ ո թ մարդ հետ, թէ իշխանաւորը, պաշտօնական, լինի նա մի դպրոցի տեսուչ, առաջնորդ, կամ նոյն կամ կաթողիկոս, չը պէտք է համարել այս կամ այն կուսակցութեան, այլ նա պէտք է դուրս լինի ամեն տեսակ կուսակցութիւններից:

Այդ կարծիքը ճիշդ կը լինի, եթէ օրինակ, մեր մէջ գոյութիւն ունեցող կուսակցութիւնները հիմնված լինէին լոկ անձնական յարաբերութիւններով, լոկ պատահական բաժանումների վրայ: Սակայն քանի որ կուսակցական շարժումը հայոց կեանքի մէջ մի պատահական, դիպուկական երեւոյթ չէ, այլ մի այնպիսի երեւոյթ, որ ունի ամբողջ քան տարրայ պատմութիւն, ընդգրկում է ամբողջ հայոց հասարակութիւնը, իր բոլոր հիմնարկութիւններով, այդ պատճառով հասկանալի է, թէ ինչու նոյն իսկ ամենաբարձր պաշտօնականներն էլ, կամայ ակամայ, իրանց ուղղութեամբ, իրանց հայեացքներով և ձգտումներով պէտք է համակրեն, կամ նոյն իսկ պատկանեն այս կամ այն կուսակցութեան:

Սրանից քան, քանհինգ տարի առաջ, երբ հայոց կեանքի մէջ չը կային որոշ, միմանցից միանգամայն տարբեր ուղղութեան պատկանող կուսակցութիւններ, այն ժամանակ հարց էլ չէր կարող լինել այն մասին, թէ ինչ կուսակցութեան է համակրում, կամ պատկանում կաթողիկոսը, առաջնորդը, կամ ղեկուգ մի թեմական տեսուչ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՖԻՆԼԱՆԴԻԱՅԻՑ

Վ.

Բաւական է մի հարեանցի հայեացք գցել աշխարհագրական քարտէզի վրա, որ տեսնելով Ֆինլանդիան որքան անաշուղ դիրք ունի երկրագնդի վրայ: Եւ թաղված, խրված է հիւսիսային սառնամանիքների մէջ, ուր ամառը թիֆլիսի գարունից աւելի ցուրտ և կարճատե է և այդ պատճառով էլ ցօրեն բնաւ չէ բուսում, պտղատու ծառեր չը կան, գարին ու համարը հազար ու մէկ դժուարութիւններով և վտանգներով են հանում:

Բայց տեսէք արանք բարձրութիւնը, ուսումը, զարգացումը, ընդհանուր առաջադիմութիւնը և լուսաւորութիւնը: Այս ինչումն է կայանում Ֆինլանդացիների կախարդական ոյժը, որ բնական շրջանի այս և այն կողմն ընկած, ուր խոր ձմրան ժամանակը արեգակը հորիզոնի տակից շարժվելով դուրս չէ գալիս և երկիրն էլ լի է ձախճներով ու տիղմերով, լիճներով և լճակներով, ուր միայն արջեր, գայլեր կարող են

Սակայն վերջին տասն, տասնհինգ տարեկայ մէջ գործերի զրուծիւնը բոլորովին փոխվեց.—1884 թւին, կաթողիկոսական ընտրութեան ժամանակ, առաջին անգամ կուսակցութիւնները հանգէս եկան բոլորովին տարբեր պրօգրամներով և զանազան կանդիդատներով: առաջադիմական, մշակական կուսակցութիւնը՝ Ներսէս Արքեպիսկոպոսի թեկնածութեամբ, իսկ խաւարամիտ, մեղուական կուսակցութիւնը՝ հանգուցեալ Մակարի թեկնածութեամբ: Յաջորդ 1885 թւին խաւարամիտ, մեղուական կուսակցութիւնը յաղթող հանդիսացաւ և կաթողիկոսական գահը բարձրացաւ Մակարը, որը իր անցեալով մտքերով և ուղղութեամբ պատկանում էր «մեղուականներին» բանակին: Կրա հակառակ, վերջին կաթողիկոսական ընտրութեանը, 1892 թւին, առաջադիմական կուսակցութիւնը հրապարակ եկաւ խրմեանի թեկնածութեամբ և կարողացաւ փառաւոր կերպով աջողեցնել նրա ընտրութիւնը:

Մեր յիշատակիցը այդ փաստերը ցոյց տալու համար, թէ քանի որ նոյն իսկ մի այնպիսի նշանաւոր ընտրութիւն, ինչպիսին է կաթողիկոսի ընտրութիւնը, կատարվում է կուսակցական պայքարով, բնական է, որ ինքը կաթողիկոսը, ուր մնաց թէ նրանից աւելի ցածր պաշտօնականները, իրանց ուղղութեամբ և համոզմունքներով համակրելի կամ հակակրելի պիտի լինեն այս կամ այն կուսակցութեան, պէտք է համակրեն այս կամ այն կուսակցութեան:

Սակայն համոզմունքով և ուղղութեամբ համակրել կամ նոյն իսկ պատկանել այս կամ այն կուսակցութեան, դու չէ նշանակում գործիք լինել այս կամ այն կուսակցութեան ձեռքում:

Իւրաքանչիւր պաշտօնեայ, լինի նա կաթողիկոս, թէ առաջնորդ՝ իբրեւ մարդ, իբրեւ անհատ, իր հակումների իր հայեացքներով կարող է համակրել մի կուսակցութեան, և հակակրել միւսին.—բայց այդ դեռ չէ նշանակում, թէ նա, իբրեւ պաշտօնեայ, իբրեւ իշխանաւոր, իր իրաւունքները և օրէնքը պէտք է դրո՞ւնի յօգուտ մի կուսակցութեան, ի վնաս միւսի:

Հէնց դրանումն է կայանում մասնաւոր անհատի և իշխանաւորի տարբերութիւնը: մասնաւոր անհատը իր ամբողջ էութեամբ, իր մտքերի ամբողջ ոյժով կարող է պատկանել որ և է կուսակցութեան և ծառայել նրա շահերին, նրա նպատակներին, մինչ-

դեռ իւրաքանչիւր պաշտօնեայ, իւրաքանչիւր իշխանաւոր, ով և լինի նա,—պէտք է միշտ յիշել, թէ որտեղ են վերջանում իր անձնական, անհատական իրաւունքները և որտեղ են սկսվում իր այն պարտաւորութիւնները, որ դնում է նրա վրա իր պաշտօնը, իր ստանձնած կոչումը:

Բերնեք մի քանի օրինակներ: Մակար կաթողիկոսը ընտրվեց խաւարամիտների ջանքերով և նրանց ուղղութեան էր պատկանում: Նա իրաւունք ունէր խօսքով, գրով տարածել իր հայեացքները, իրաւունք ունէր շրջապատել իրան իր կուսակցութեան մարդկանցով, լսել նրանց խորհուրդներին, դիմաւորել նրանց ասածներով:—Եւ այդպէս էլ անում էր:

Բայց ինչ կասէիք նոյն Մակար կաթողիկոսին, եթէ, օրինակ, նա ոտի տակ տար գոյութիւն ունեցող օրէնքը, կանօնը, պարտաւորութիւնը, և ամեն մի վճիռ կայացնելիս՝ հարցնէր, թէ ո՞ր կուսակցութեան է պատկանում իրան դիմողը, զանգատաւորը և դրա համաձայն էլ իր վճիռը տար:

Ինչ կասէիք, ղեկուգ, եթէ օրինակ, վեհափառ Խորհման, ընտրված լինելով առաջադիմական կուսակցութեան ձեռքով, իշխանաւոր դարձել է, հետագայից Սուրբառ և պիսկոպոսին, հալածէր Սուրբեան եպիսկոպոսին, միմայն այն պատճառով, որ նրանք պատկանում են հակառակ կուսակցութեան, աւանց քննելու նրանց գործերը, աւանց դատելու սրան կամ նրան, համաձայն իրանց գործերին:

Կա անկարելի է և այդպէս անել կը նշանակի՝ խառնել իշխանութեան պարտաւորութիւնը իր ներքին անհատական հակումների և հայեացքների հետ, կը նշանակէ օրէնքը, կանօնը, իրաւունքը դրօժել դարձնել մի կուսակցութեան ձեռքում, ի վնաս միւսի:

Կրկնում ենք, ամեն մի մարդ, ով և լինի նա, ուրեմն և ամեն մի պաշտօնեայ, իրաւունք ունեն իրանց հայեացքներով համակրել այս և այն կուսակցութեան, բայց աւանց մի պաշտօնեայ լինի նա կաթողիկոս, առաջնորդ թէ եկեղեցու վերջին սպասաւոր, պաշտօնավարութեան մէջ պարտաւոր են և պէտք է դիմաւորվեն միմայն օրէնքով:

Օրէնքը կուսակցական լինել չէ կարող: կուսակցական չը պէտք է լինի և օրէնքի գործադրողը կամ նրա վրա հակողը:

աւելի քան հազար հոգեւորականներ. ամենքն էլ, առանց բացառութեան, ուսեալ համալսարանականներ են, և առաջ վերջացրել են գիմնազիայի դասընթացը: Բոլոր աստուածաբանութիւն սկսեալ լուց առաջ, աստուածաբանացուները պէտք է լինի սոփիստիկան կանդիդատի քննութիւն տան: Հասարակ երեց դառնալ ուղղող սովորում է 3 տարի աստուածաբանութիւն և դառնում է նախ և առաջ մի ուրիշ հասակաւոր երեցի օգնական. և որպէս դի նա կարողանայ երեց դառնալ, կամ աւել երեցի պաշտօն ստանալ, պէտք է որոշ ժամանակ գործնականացէս աշխատած, ժողովրդի պէտքերի ու կացութեան հետ ծանօթանալ: Բանական բարձրագոյն գիտութիւններով էլ առանձնապէս իրան համար զբաղված լինի: Մոյլըրը, անշնորհները միշտ օգնական են մնում, կամ այդ պաշտօնն էլ են կորցնում, իսկ ժիւրերը, ընդունակները և աշխատանքները առաջադիւնում են և պատիւ արժանում: Ահա այս տեսակ ուսեալ, գիտական երեցներից,—որոնք ոչ թէ միայն սաղաւմ են թէ հասարակ գիւղացի, թէ կրթված ճարտարացի համայնքներին, այլ թէ նրանց և թէ սրանց հաւատարմապէս անհրաժեշտ պէտք են, —ժողովուրդը հանգստութեան օրը լսում է մատ-

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԾՈՌՁԸ

Լրացուցիչ ընտրութիւններն էլ վերջացան: Համեստութեան կանօնի հակառակ է, բայց և այնպէս թաղցնել չենք կարող.—այդ օրն էլ, յունիսի 26-ին, խաւարամիտ բանակը վերջնական պարտութիւն կրեց: Թէ իշխանացոց եկեղեցում, թէ Ս. Նշանում, և թէ վերջապէս Հրեշտակապետաց եկեղեցում, որտեղ վերընտրութիւն էր նշանակած, մեր կուսակցութեան բոլոր թեկնածուներն էլ անցան, և անցան ձայների անաղին մեծամասնութեամբ:

Հակառակորդները այնքան իրարանցումից, զեղծումներից յետոյ դէթ կարողանային մի եկեղեցում յաղթել, դէթ կարողանային մի կանդիդատ անցկացնել:

Սակայն և ոչ մէկը:

Վերընտրութիւն Հրեշտակապետաց եկեղեցում, բայց ինչու համար, ինչ պատճառով, ինչ անկաստութեան համար.—այդ մասին և ոչ մի խօսք:

Երբ վեհափառ քանդեց 1893 թւին ընտրութիւնը, մենք այն միտքը յայտնեցինք, որ ցանկալի է լսել բեկման պատճառները, թիրիմացութիւնների առիթ չը տալու համար: Եւ կաթողիկոսական կոնդակի մէջ կային մի քանի, թէ և մութ, բացատրութիւններ բեկման մասին:

Նոյն կասեց և այս դէպքում. կասեց և միշտ: Առաջնորդը բեկմանում է մի ընտրութիւն: Լաւ ժողովուրդը հրաւիրվում է եկեղեցի նոր ընտրութեան համար: Բայց նոյն ժողովուրդը ուղում է և պէտք է իմանայ, թէ ինչու է քանդված առաջին ընտրութիւնը: Այդպէս է թեւադրում ժողովրդի իրաւունքը, այդպէս է թեւադրում և օրէնքը:

Այս թէ ոչ կարելի է անվերջ ընտրութիւններ քանդել, նորերը նշանակել, զեղծումների պատճառ տալ:

Եւ մինչև այժմ էլ ոչ ոք չը դիտէ, թէ ինչու է բեկված Հրեշտակապետի առաջին ընտրութիւնը: Այդ սխառման հետեւելով, կարելի է վաղը քանդել և Մոզու ընտրութիւնը, միւս օրը վաղեղ ընտրութիւնը, երրորդ օրը մի այլ ընտրութիւն և այլն: Ընտրութիւն քանդելու համար պէտք է օրինական պատճառաբանութիւն լինի և այդ պատճառաբանութիւնը պէտք է կարգացվի ժողովրդի առաջ, վերընտրութեան օրը:

չելի, կրթիչ քարոզներ, որ բարձրացնում է միտքը, մեղիմարում սիրտը, ազնուացնում զգացումները: Տեղ տեղ կը տեսնէք՝ աշխարհականներ են քարոզ ասում: Կամ ուրիշ տեղեր էլ կը տեսնէք, որ մասնաւոր անձինք, մարդիկ և կանայք, 8—15 տարեկան երեխաներին ժողոված և տարւ տաւը հոգու բաժանած, մեծ դահլիճներում, կիրաւիօրեայ կրօնական դպրոցներ են կառավարում:

Կիրակի երեկոները, ամեն մէկը իր ուղած կերպով է անցկացնում իր ժամանակը կամ իր, կամ բարեկամի տանը, կամ մի ուրիշ զբօսաւայրում: Մանաւանդ շատ յաճախողներ ունեն «արեքցողութեան դիմադրող ընկերութիւնները» «общества трезвости», որ հրիւրաւոր անձինք են գալիս՝ երգ, երաժշտութիւն, ճառեր լսում, ընդհանուր խորհրդների վրա մտածում, խօսում, վիճում, վիճարանում և զուարճանում: Այստեղ խում են թէյ, կաթ, չօկօլադ մի կտոր կարագհացով կամ մի ուրիշ թեթեւ բան: Այսպէս զօրացած, զուարթացած, հանգստացած գնում է Ֆինլանդացի երկուշաբթի օրը նոր ոյժով ու նոր եռանդով իր գործին, իր հայալ աշխատանքին:

Բացի այս աչքը ընկնող յատկութիւնից, ֆինլանդացիները ճշմարիտ հայրենասէրներ են: Ինչ որ

Главномач. Гражданск. частью на Кавказѣ. Лорисъ-Меликовская ул., д. кав.